

ZAMONAVIY SHAKLDAGI EKOLOGIK XAVF XATARLAR

Bekniyazova Dilfuza Bazarbay qizi
Qoraqalpoq Davlat Universiteti

Annotatsiya: Inson faoliyati davomida ekologik xavf-xatarlar tobora kuchayib bormoqda va har doim ularni hal qilish uchun shoshilinch choralar ko'rish har doim talab qilinadi. Shundan kelib chiqqan holda, insoniyat bu muammolarning mohiyatini ma'lum darajada o'rgangan holda yashash uchun maqbul sharoitlarni yaratish va ularni yengib o'tishga harakat qilmoqdalar. Biroq, ilgari mavjud bo'lgan va yana paydo bo'layotgan ko'plab ekologik muammolarning hali ham ularning oldini olish uchun to'liq ilmiy asos topilmagan. Ekologik muammolar bugungi kunda umuman olganda, atrof-muhitni boshqarish, inson faoliyati, tabiiylikni yo'qotmaslik va hamma narsa ko'proq ijtimoiy xarakterga ega bo'lganligi sababli ehtiyotkorlik va shoshilinch hal qilishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: ekologik xavfsizlik, xatarlar, antropogen ta'sir, global ekologik inqiroz, texnogen tizimlar xavfi, ekologik xavflarni baholash, xavflarni tahlil qilish, ekologik xavf-xatar omillari, barqaror rivojlanish maqsadlar.

Abstract: Throughout human activity environmental problems rose in all growth and always demanded acceptance of urgent measures for their decision. Proceeding from that the mankind has learned essence of these problems in some degree has learned to overcome them to create optimum conditions for accommodation. However despite scientific ensuring greening of all spheres of human life, many of earlier existing, and again arising environmental problems still haven't found rather full scientific justification for the purpose of their prevention. Environmental problems are today, environmental problems of the surrounding environment and in general environmental management requires the attentive and urgent solution as human activity, losing the naturalness everything more gains social character.

Key words: environmental security, risks, anthropogenic impact, global environmental crisis, risk of man-made systems, environmental risk assessment, risk analysis, environmental risk factors, sustainable development goals.

Global xavflardan biri bu ekologik muammolar hisoblanib, uning misolida biz xavfning barcha asosiy xususiyatlarini ko'rishimiz mumkin. Dunyoning barcha mamlakatlari unga duchor bo'ladi va faqat ularning birgalikdagi faoliyati bilan bu muammoni hal qilish mumkin. Ekologik falokat yuz bergan taqdirda dunyodagi hech bir davlat o'zini himoya qila olmaydi. Masalan, Chernobil AYESdagi avariya. Portlash Ukraina hududida sodir bo'lgan bo'lsa-da, radiatsiyaviy vaziyatning buzilishi dunyoning ko'plab mamlakatlarida, xususan, Rossiya, Belarussiya, Shvetsiyada sodir bo'ldi va ko'plab mamlakatlarda yuqori nurlanish xavfiga ega bo'ldi. Ushbu o'ziga xos xavfni o'rganish va oldini olish juda muhim, chunki uni amalga oshirishning oqibatlari Yerdagi butun organik dunyoning o'limiga olib kelishi mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili 12,6 million kishi ekologik xavf xatarlardan kelib chiqadigan kasalliklardan vafot etadi. Shu bilan birga, Orol dengizining qurushi natijasida ijtimoiy ekologik vaziyatning o'zgarishi, har yili qurugan Orol tubidan yiliga 15-75 mln tonna tuz, kimyoviy birikmalar, zaharli moddalarning 500 km.dan ortiq

masofagacha tarqalishiga, chang sababli atmosfera havosining ifloslanish darajasi 3 martagacha oshgani ekologik holatning tubdan o'zgarishining yaqqol namunasidir. Shuning bilan birga kasallanish darajasi bo'yicha, insonlar orasida sil, saraton kasalligi bilan kasallanish har 100 ming insonga tog'ri kelmoqda.

Ekologik xavf - bu atrof-muhitga salbiy antropogen ta'sir ko'rsatish natijasida yuzaga keladigan salbiy o'zgarishlar yoki bu o'zgarishlar oqibatlarining yuzaga kelish ehtimolidir. Ular quyidagilarga bo'linadi: sotsiogen, jamiyatning rivojlanishi, faoliyati bilan bog'liq; totalitar jamiyat haqidagi ta'limotga asoslangan geosiyosiy; atrof-muhit ta'siridan kelib chiqadigan ekologik; va mafkuraviy nazariyalarning madaniy hodisalar ustidan hukmronligidan kelib chiqadi.

Odamlar xavf-xatarlarga turlicha munosabatda bo'lishadi. A.V. Baranov ekologik tashvish tashuvchilarining to'rt turini aniqladi. Birinchi tur tabiatni faol himoya qiladigan yuqori darajadagi ekologik tashvishga ega. Ikkinchi tur ekologik vaziyat haqida qayg'uradi, lekin uni o'zgartirish uchun hech narsa qilmaydi. Uchinchi tur atrof-muhit holatidan xavotirda, lekin ekologik vaziyat yaxshilanishiga ishonadi, shuning uchun u ba'zan o'zini ekologik qoidalarni buzishga yo'l qo'yadi. To'rtinchi tur atrof-muhit holatida xavf tug'dirmaydi va ekologik muammolar haqida o'ylamaydi.

Hozirgi vaqtda birinchi turdagi odamlar juda kam, shuning uchun ekologik madaniyatni rivojlantirish juda muhimdir. A.K. Marshak uning ikki turini ajratadi: universal va funksional-iste'molchi. Birinchisi, uzoq tarixiy an'anaga ega bo'lgan jamiyatga xosdir. Unda ekologik vaziyat yaxlit tizim sifatida, butun sivilizatsiya darajasida ko'rib chiqiladi. Ikkinchi tip yangi davlatlarga xos bo'lib, u deviant etnomadaniyat va sotsiomadaniyat o'laroq vujudga kelgan va sivilizatsiyaning halokat davri boshlangan paytda paydo bo'lgan. Jamiyat taraqqiyotining sivilizatsiya bosqichlariga ko'ra ekologik madaniyat qabilaviy, jamoaviy, etnik, diniy, individual, sayyoraviy va institutsional shakllariga ajratiladi. Shuningdek, A.K. Marshak ekologik madaniyatning ikki turini belgilaydi: ko'paytirish, jamiyatni shu ekologik madaniyatda saqlashga harakat qiladigan va rivojlanayotgan, ekologik madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan. Bu turlar ekologik madaniyatning tuzilishi va dinamikasini bildiradi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, ekologik xavflardan butunlay xalos bo'lish mumkin emas, lekin siz ularni kamaytirishga harakat qilishingiz va yangilarining paydo bo'lishining oldini olishingiz mumkin. Bu esa barcha davlatlar o'z sa'y-harakatlarini birlashtirib, butun dunyo manfaatlari yo'lida harakat qilsagina amalga oshishi mumkin. Bu juda muhim, chunki hozirgi vaqtda rivojlangan davlatlar zararli ishlab chiqarishni rivojlanayotgan mamlakatlarga ko'chirish orqali faqat o'z hududlarini himoya qilishga harakat qilmoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mardonov I, Rog'un GESi - mintaqa xalqaro kelajagiga tahdid. Matbuot anjumani, 16 mart 2012 yil, Toshkent sh.
2. Nigmatov A.I. Ekologiya: asosiy atama va iboralarning izohli lug'ati. - T., 2002, 15-16 betlar
3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну/Пер. с нем. В.Седельника и Н.Федоровой; Послесл. А.Филиппова. - М: Прогресс-Традиция, 2000. - 384 с.

